

Preferovaná délka rodičovské dovolené: Srovnání osmi evropských zemí¹

Dana Hamplová, Petra Šalamounová

Text se zabývá preferovanou délkou mateřské a rodičovské dovolené a tím, kdo by na rodičovskou dovolenou měl nastupovat. Vychází přitom z dat za 7 evropských zemí získaných v rámci mezinárodního výzkumného šetření ISSP 2012. Ukazuje, že Češi a Slováci jsou ve srovnání s obyvateli dalších evropských zemí výjimečně vysokou podporou dlouhé rodičovské dovolené. Podpora rodičovské dovolené kratší než 2 roky je v českém prostředí mizivá ve všech vzdělanostních skupinách, vysokoškolačky však vyjadřují o něco nižší podporu tří- a víceletých rodičovských dovolených.

V české společnosti se v posledních letech rozvíjí veřejná debata o tom, jak dlouhá by měla být placená rodičovská dovolená a zda je třeba současnou praxi změnit. Probíhající diskuse jsou reakcí na český model rodinné péče, v němž většina matek po narození dítěte přerušuje pracovní kariéru. Navíc vzhledem k tomu, že v České republice výrazně klesají meziprodenní intervaly² a rodičovské dovolené na sebe často navazují, dochází u mnoha žen k dlouholetému výpadku z pracovního trhu. V důsledku této praxe patří Česká republika společně se Slovenskem v evropském srovnání mezi země s výjimečně nízkou zaměstnaností matek s dětmi do tří let věku (OECD, 2011; Patančoková, 2009).

V diskusích o tom, jak dlouhá by měla být rodičovská dovolená, se hovoří především o nutnosti motivovat matky k většímu zapojení na trhu práce (Kališková, 2012) a o negativních dopadech příliš dlouhého přerušování zaměstnanecké dráhy (Bartáková, 2008). Dlouhodobé přerušování zaměstnání v důsledku péče o dítě se považuje za jednu z příčin feminizace chudoby a nerovnosti mezi muži a ženami, a to jak na pracovním trhu, tak v rodině. Obvykle se argumentuje tím, že ženám, které dlouhodobě přerušují zaměstnání, hrozí ztráta lidského a vzdělanostního kapitálu, omezení příležitostí pracovního postupu nebo přílišná závislost na partnerech (Křížková, Vohlídalová, 2009; Valentová, 2009; Bartáková, 2008). V neposlední řadě se poukazuje i na možný negativní vztah mezi délkou rodičovské dovolené a úrovní porodnosti. Některé studie tak poukazují na obrat, ke kterému došlo v devadesátých letech minulého století a díky němuž dnes porodnost pozitivně koreluje s vyššími mírami zaměstnanosti žen (Sirovátka, 2006).

I přes řadu důvodů, proč může být dlouhá rodičovská dovolená problematická, a přestože řada žen negativní důsledky dlouhé rodičovské vnímá (Valentová, 2009), starší české výzkumy naznačovaly, že většina českých žen dlouhodobé přerušování pracovní dráhy sama preferuje. V šetření Mezinárodní průzkum názorů na populační vývoj a sociální politiky z let 2000 až 2003 hodnotila rodičovskou dovolenou dokonce jako příliš krátkou téměř čtvrtina dotázaných Čechů, kteří s ní měli zkuš-

nost.³ Naopak za dlouhou ji označila jen necelá dvě procenta dotázaných (Valentová, 2006). Podobně i podle šetření Manželství, práce a rodina z roku 2005 přibližně 1 procento českých žen dávalo v případě dětí do dvou let věku přednost institucionální péči (tj. péči mimo rodinu), a to bez ohledu na vzdělání. Skokově pak zájem o péči o děti mimo rodinu narůstal až kolem třetího roku věku dítěte - u tříletých dětí institucionální péči vítalo přibližně 40 procent českých žen a u dětí starších čtyř let už téměř tři čtvrtiny žen (Sirovátka, Bartáková, 2008). Rovněž podle Kocourkové (2006) patří česká společnost k zemím, které podle mezinárodního výzkumu nejméně podporovaly zařízení péče o děti do tří let z nabízených pronatalitních opatření. Ani pozdější šetření nenaznačují zásadnější změny v preferencích, například podle sond z roku 2010 téměř 95 % respondentů s dětmi považovalo za ideální, pokud je matka s dítětem do dvou let věku doma. Vysokou podporu neměla ani zaměstnanost matek dětí ve věku 2–3 roky. V tomto období by totiž považovalo jen okolo 12–16 % dotázaných rodičů za nejlepší volbu pro ženu částečný úvazek a práci na celý úvazek zvolil za optimální méně než každý padesátý respondent (Höhne, Kuchařová, Svobodová, Šťastná, Žáčková 2010).

Otázkou je, proč česká populace - včetně vzdělaných žen v reprodukčním věku - tak zásadním způsobem podporuje dlouhou rodičovskou dovolenou a neprojevuje přílišný zájem o rychlý návrat do zaměstnání. Tato česká „výjimečnost“ se někdy vysvětluje institucionálním nastavením předškolního systému, které formuje očekávání a názory na vhodnou formu péče o nejmenší. V českém případě se totiž - podobně jako v řadě zemí kontinentální Evropy - rozlišují jesle pro děti ve věku 0–3 let a teprve po třetím roce děti nastupují do mateřských škol. Podle historicko-institucionálního argumentu vznikla díky tomuto rozlišení představa o tom, že existuje přirozená tříletá hranice pro rozdílné formy péče o děti a že institucionální péče je vhodná až od tří let. V českém případě se jesle navíc nepovažovaly za vzdělávací, ale za zdravotnické zařízení. Na začátku roku 2014 však došlo k významné institucionální změně a jesle jsou nově v kom-

petenci jejich dosavadních provozovatelů a zřizovatelů. Jak ale zdůrazňují někteří autoři (např. Hašková, 2012), v jiných částech světa takovéto dělení není.

Typicky česká (či středoevropská) tříletá hranice pro očekávaný začátek institucionální péče se vysvětluje jako pozůstatek rakousko-uherského systému předškolního vzdělávání. Ten sice původně vznikl podle francouzského vzoru, Francie pak od něj opustila v 60. letech, v bývalém Československu (i některých dalších zemích) však zůstal zachován (Dudová, Hašková, 2010). Právě příklad Francie však naznačuje, že vztah mezi historickou tradicí, institucionálním nastavením systému a kulturními normami je výrazně složitější. Ve Francii došlo k radikálnímu rozchodu s historicky tradičním systémem v 60. letech, patrně v důsledku změn ve veřejném mínění a rostoucího zájmu o institucionální zajištění péče o nejmenší. Určité posuny bychom mohli očekávat i v českém případě, například díky otevřenější veřejné diskusi na toto téma či rostoucí vzdělanosti žen. První empirickou otázkou našeho článku proto je, jak dlouhou rodičovskou dovolenou Češi v novějších českých výzkumech preferují, nakolik je česká populace v tomto ohledu homogenní a zda se Češi stále zásadním způsobem liší od ostatních Evropanů. S tím souvisí i otázka, jak respondenti vidí rozdělení rodičovské dovolené mezi oba rodiče.

Jakékoliv mezinárodní srovnání preferované délky rodičovské dovolené i jeho interpretace však narážejí na problém. V postojích k rodičovské se nemusejí odrazet jen představy o správné a vhodné péči o nejmenší děti (na což se obvykle klade důraz), ale i obecná očekávání vůči roli státu a veřejnému sociálnímu zabezpečení. Je například možné, že v konzervativnějších zemích není vysoká podpora dlouhé rodičovské dovolené proto, že si lidé myslí, že by matky neměly být doma s dětmi, ale protože jsou přesvědčeni, že by do rodinných záležitostí neměl zasahovat stát. Většina existujících srovnávacích studií však tuto dimenzi nemohla zohlednit, data ISSP, která jsou základem této studie, to však umožňují. Naši druhou empirickou otázkou proto je, jaká by měla být role státu a rodiny v zajištění předškolní péče, konkrétně, kdo by měl být tím hlav-

ním, kdo péči o předškolní děti poskytuje (rodina, stát či trh).

Odpovědi hledáme v datech z mezinárodního výzkumného programu International Social Survey Program (ISSP) z roku 2012. Data jsou dostupná v Českém sociálněvědním datovém archivu. Jedná se o dlouhodobý mezinárodní program výzkumných sociologických šetření, který byl zahájen v roce 1984. Do roku 2010 se postupně rozšířil počet členských zemí z původních čtyř na více než čtyřicet. V těchto zemích se každoročně organizuje srovnatelné dotazovací šetření na stanovené téma, data se sbírají pomocí náhodného výběru a jsou plně reprezentativní. Šetření Rodina 2012 se zúčastnilo 37 zemí, z toho 17 evropských. V tomto textu zpracováváme údaje za 8 evropských zemí, které byly vybrány především podle toho, že se v nich vyvinuly rozdílné sociální systémy a rozdílné institucionální režimy z hlediska péče o děti v předškolním věku. Konkrétně se jedná o Českou republiku a Slovensko, Polsko, Rakousko a Německo - tyto čtyři země byly vybrány na základě geografické a kulturní blízkosti s naší společností. Tyto země sdílí bismarkovskou tradici sociálního zabezpečení, rakouský a slovenský systém péče o nejmenší navíc vychází ze stejného základu rakousko-uherského sociálního zabezpečení. Dále vybíráme země reprezentující rozdílné typy sociálních států podle Esping-Andersenovy typologie (více například Höhne, 2008). Španělsko je v datech ISSP jediným představitelem jihoevropského familialistického systému, v němž je kladen velký důraz na rodinné vazby a pomoc v rámci rodiny. Naproti tomu stojí tzv. sociálnědemokratický (skandinávský) systém, ve kterém je uplatňována aktivní politika zaměstnanosti, na trhu práce je vysoký podíl žen a funguje zde štědrá sociální politika. Jako zástupce jsme vybrali Švédsko, které se obvykle uvádí jako modelový příklad země bez tříleté hranice oddělující péči o nejmenší od péče o děti ve starším předškolním věku (Hašková, Saxonberg, Mudrák, 2012). Poslední sledovanou zemí je Francie, která bývá řazena ke konzervativním (kontinentálním) režimům, ale je pro ni typická výrazně pronatalitní politika a podpora zaměstnanosti žen. Domníváme se přitom, že v těchto zemích nalezneme i velmi odlišné preference týkající se délky rodičovské dovolené. Ve střeoevropských zemích, a to zvláště v Rakousku, České republice a Slovensku, očekáváme relativně vysokou podporu delších rodičovských dovolených, a to díky důrazu na rozdílné potřeby dětí do tří let věku a dětí ve starším předškolním věku. V případě Švédska, ale i Francie předpokládáme naopak podporu kratšího trvání rodičovské dovolené, a to díky jejich důrazu na zaměstnanost matek a ve švédském případě i nerozlišování péče o děti do tří let a dětí starších. V případě Španělska

očekáváme spíše střední podporu dlouhým rodičovským dovoleným. Pro familialistické systémy je totiž na jednu stranu typická vysoká podpora toho, aby péče o děti probíhala v rodinném prostředí, na druhou stranu se však neočekává zásadní role státu v tomto zabezpečení. Výsledkem toho pak může být spíše nízké očekávání respondentů ohledně placené rodičovské dovolené. Na úvod je rovněž nutné podotknout, že vzhledem k průřezovému charakteru těchto dat však nemůžeme určit, do jaké míry institucionální podmínky formují převažující postoje a do jaké míry naopak převažující hodnoty a postoje ovlivňují to, jaká sociální politika byla v dané zemi přijata. Rozdílné institucionální podmínky nepochybně ovlivňují, co se ve společnosti považuje za žádoucí, zároveň však můžeme očekávat, že hodnoty a postoje populace ovlivňují to, jaká institucionální pravidla jsou nastavena.

Rodinná politika ve srovnávaných zemích

V tomto článku není prostor, abychom se rozdílnými politikami zabývali detailně, je třeba však připomenout hlavní rozdíly⁴. Detailní informace o institucionálních podmínkách mateřství lze nalézt v jiných publikacích (např. Moss, 2014; MISSOC, 2015; Matějková, Palonciová, 2003).

V České republice je v současné době mateřská dovolená 28 týdnů, z toho šest týdnů musí být vybráno před plánovaným dnem porodu. Českým specifikem je, že po relativně krátkém období (6 týdnů), které je garantováno jen pro matku, se mohou rodiče vystřídat bez specifických důvodů. Žádné dny vyhrazené jen pro otce ale určeny nejsou. V této době pobírá pojištěný rodič 70 % původního platu. Bezprostředně po mateřské následuje rodičovská dovolená. Rodiči je garantováno pracovní místo u původního zaměstnavatele po tři roky. Období, po které je vyplácen příspěvek, si lze za určitých podmínek zvolit. Celková částka byla v roce 2014 určena na 220 tisíc korun, ta se pak rozpočítává na počty měsíců, nejkratší možnost je do druhých narozenin dítěte, nejdéle pak do čtvrtých narozenin.

Slovenská rodinná politika v oblasti délky placené dovolené je velmi podobná té, jaká fungovala v České republice donedávna. Na mateřskou dovolenou rovněž nastupuje žena 6 týdnů před plánovaným porodem, dávka v mateřství (65 % původního platu) je jí celkově vyplácena po 34 týdnů. Pak následuje rodičovská dovolená, která trvá do třetích narozenin a rodina dostává jednotný příspěvek bez zohlednění předchozích příjmů.

V Polsku trvá základní mateřská dovolená 20 týdnů, opět 6 týdnů je určeno na období před narozením dítěte. Pojištěné ženy pak dostávají 6 týdnů navíc. Pokud

se rodina rozhodne toto období rozšířit až do prvních narozenin potomka, tak po celou dobu pobírá 80 % původního platu, namísto 100 %.⁵ I v Polsku se mohou rodiče vystřídat již během mateřské dovolené. Na rozdíl od České republiky jsou však dva týdny vyhrazené jen pro otce, který si musí vybrat 12 měsíců po porodu. Po ukončení mateřské dovolené má zaměstnanec celkově nárok na 36 měsíců uvolnění z práce (34 pro rodinu a k tomu po měsíci musí vybrat jen otec a jen matka). Toto volno si může vzít kdykoli do pátých narozenin dítěte. V této době také rodičům náleží po 24 měsících rodičovský příspěvek.⁶ Rodiče mohou až 4 měsíce volna vybírat souběžně.

Ženy v Rakousku mají nárok na 16týdenní plně hrazenou mateřskou dovolenou (polovina z toho času se musí vybrat před plánovaným datem porodu). Poté možnost uvolnění ze zaměstnání až do druhých narozenin potomka. Rodičovská dovolená je určena pro oba rodiče a nemůže se vybírat souběžně (s výjimkou jednoho měsíce). Každý rodič má možnost odložit až tři měsíce tohoto uvolnění a vybrat si je do sedmých narozenin dítěte. Příspěvek na péči je možné vybírat nezávisle na rodičovské dovolené. Od roku 2010 existuje v pěti variantách. Délka pobírání se prodlužuje, pokud o něj žádají oba rodiče. První čtyři formy jsou paušální dávky a pobírají se v délce 30 (resp. 36 měsíců v případě obou rodičů), dále 20 (24) měsíců, 15 (18) měsíců a 12 (14) měsíců. Poslední možnost je pobírat dávku po dobu 12 (14) měsíců a její výše je příjmově testovaná (80 % předchozího platu).

Německo má nejkratší možnou mateřskou dovolenou podle doporučení evropských směrnic - 6 týdnů před a 8 týdnů po porodu. Státem garantovaná otcovská dovolená zde neexistuje. Po mateřské dovolené následuje možnost uvolnění z práce po dobu 36 měsíců, poslední rok může být vybrán kdykoli až do 8. narozenin potomka. Finanční příspěvek lze čerpat dvojím způsobem. První možností je zvolit příspěvek ve výši 67 % platu po dobu prvních 12 měsíců rodičovské dovolené. Tato doba může být rozšířena až na 14 měsíců, pokud si druhý rodič vybere alespoň dva měsíce (tzv. 12 + 2). Druhou možností je prodloužit pobírání příspěvku na dvojnásobek s poloviční kompenzací (24 + 4). Rodiče mohou čerpat rodičovskou současně. Tato částka je určena na každé dítě, takže lze pobírat najednou na více dětí, ale doba vyplácení je limitována do 14. měsíce věku dítěte. V Německu dále náleží určitý příspěvek rodině, která nedává dítě ve věku jeden až dva roky do státních jeslí.

Ve Francii je délka mateřské dovolené určována podle pořadí dítěte - při prvním a druhém dítěti je délka mateřské dovolené 16 týdnů (6 týdnů před porodem), od třetího pořadí se délka rozšiřuje na 26 tý-

Tabulka č. 1: Přehled rodinných politik

	ČR	Slovensko	Polsko	Německo	Francie	Španělsko	Švédsko
Mateřská dovolená v týdnech	28 70 % platu*	34 65 % platu*	26/52 100/80 % platu	14 100 % platu*	16/26 100 % platu	16 100 % platu	ne
Otcovská dovolená ve dnech	ne	ne	10	ne	11	15	10 **
Rodičovský příspěvek	2–4 roky celková částka	3 roky paušálně	24 měsíců paušálně	14/28 měsíců 67 % platu/po- lovina	1. dítě–6 měsíců/ od druhého do 3. let paušálně	ne	18 měsíců 78 % platu
Nutná výměna rodičů	ne	ne	ano	ano	ano	ne	ano

* není daněno

** určeno pro „druhého rodiče“

dnů (8 týdnů před porodem). Otec má možnost využít 11 dní plně placené volno v období do 4 měsíců po porodu. I ve Francii je garantována rodičovská dovolená (uvolnění ze zaměstnání) do třetích narozenin dítěte. Finanční příspěvky se však liší podle pořadí dítěte. Na první dítě je dávka vyplácena jen po prvních šest měsících. Od dítěte druhého pořadí náleží rodiči po tuto dobu paušální dávka, a to buď plná, nebo redukováná podle úvazku. Rodiče se ale musejí vystřídat, jeden z nich smí vybrat maximálně 30 měsíců. Pokud je zvolena varianta s redukováním úvazkem, mohou dávku pobírat oba rodiče současně, ale celková výše částky nesmí být překročena. Pokud má rodina třetí a další dítě a jeden rodič nepracuje, je zde možnost zvolit si po jeden rok příspěvek výrazně vyšší (820 versus 570 Euro).

Ve Španělsku je státem určená mateřská dovolená 16 týdnů (rovněž 6 týdnů předem). Zaměstnaná žena může celé období po porodu přenechat muži. Otcům náleží 15denní placené volno (jeho konkrétní forma se liší podle sektoru). Rodičovská dovolená trvá i ve Španělsku do třetích narozenin dítěte, rodiče však v tomto období nedostávají žádný příspěvek.

Švédská opatření na podporu rodičů se od popsanych zemí zásadně liší. V první řadě zde není vymezena žádná mateřská dovolená, od počátku se mluví o rodičovské dovolené.⁷ V období po porodu (během prvních 60 dnů) je dále vymezeno 10 placených dnů (80 % platu) pro tzv. „druhého rodiče“ (bez určení pohlaví). Ve Švédsku je dále odděleno rodičovské „bezplatné uvolnění ze zaměstnání“, na něž má zaměstnanec nárok během prvních 18 měsíců života dítěte, a rodičovská dovolená, tedy období, kdy rodič pobírá příspěvek a současně je mu garantováno volno ze zaměstnání.⁸ Tato dvě období se nemusejí překrývat. Placená rodičovská dovolená trvá 480 dní, z toho 60 dní je určeno jen pro matku a 60 výlučně pro otce. Tato část je nepřevoditelná. Ze zbylých 360 dní náleží každému rodiči polovina, ale rodiče si tuto část mohou rozdělit podle dohody,

kteřá však musí být stvrzena podpisem. Od roku 2014 může být rodičovská dovolená vybrána kdykoli do 12 let věku dítěte, z toho však jen 96 dní po čtvrtých narozeninách dítěte. Další možností je, že tato částka a současně pracovní úvazek se dají krátit na polovinu, čtvrtinu a osminu a odpovídajícím způsobem roste doba pobírání. Například je možné nastoupit do zaměstnání na poloviční úvazek a zároveň pobírat poloviční rodičovský příspěvek. Během prvního roku si rodiče mohou až 30 dní vybrat společně.

Jednotlivé země se liší i v tom, jak se přistupuje k dávkám z hlediska daňového systému. V Čechách, na Slovensku a v Německu tak příspěvek v mateřství není daněn, v ostatních zemích podléhá danění (podrobněji MISSOC, 2015). Různá praxe mezi vybranými zeměmi je i v tom, nakolik musí rodič při pobírání rodičovského příspěvku skutečně přerušit či zkrátit pracovní dráhu.

Preference délky a podoby rodičovské dovolené - výsledky

Jak jsme se zmínili v úvodu, jedním z cílů našeho textu je ukázat, jak dlouhou rodičovskou dovolenou česká populace preferuje a nakolik jsou tyto preference homogenní a odlišné od dalších evropských zemí. Naš text přináší výsledky mezinárodního srovnávacího šetření ISSP z roku 2012. V České republice se výzkumu zúčastnilo 1784 respondentů, z toho 989 žen (55,4 %) ve věku 18+ let. Francouzský vzorek poskytoval údaje o 2409 respondentech (z toho 1558 žen), německý o 1766 respondentech (z toho 909 žen), polský o 1115 respondentech (z toho 602 žen), rakouský o 1182 respondentech (z toho 645 žen), slovenský o 1128 respondentech (z toho 605 žen), španělský o 2595 (z toho 1378 žen) a švédský o 1059 respondentech (z toho 574 žen).

Vzhledem k tomu, že se jednalo o mezinárodní šetření a modely podpory v rané fázi rodičovství se v jednotlivých státech liší, výzkum nerozlišoval mateřskou a ro-

dičovskou dovolenou, ale zjišťoval celkovou preferovanou dobu, po níž by mělo být rodičům umožněno celodenně pečovat o dítě. Otázka konkrétně zjišťovala, zda by rodič měl „mít možnost využít placené mateřské/rodičovské (i otcovské) dovolené, a pokud ano, jak dlouhá by měla být.“ Jistou výhodou může být, že se jedná o obecné preference, u nichž je možné předpokládat, že budou méně závislé na konkrétní situaci respondenta.

Jak jsme se zmínili v úvodu, většina existujících studií dává preferovanou délku mateřské či rodičovské do souvislosti s představami o nevhodnější formě péče o děti. Lze však očekávat, že se v ní odrážejí i obecnější představy o roli státu v sociálním zabezpečení. Proto rovněž analyzujeme otázku: „Lidé mají různé názory na péči o předškolní děti. Kdo by měl být tím hlavním, kdo tuto péči poskytuje?“ Respondenti mohli vybírat z pěti možností: 1) rodina, příbuzní, 2) státní (obecní) zařízení, 3) neziskové organizace (např. charitativní organizace, církve a církevní organizace), 4) soukromé subjekty (např. soukromé jesle a školky, chůvy, paní na hlídání), 5) zaměstnavatelé. V analýzách rozlišujeme tři možnosti: rodina (původně možnost 1), stát (původně možnost 2) a ostatní (sloučené možnosti 3–5).

Dále pracujeme s otázkou zjišťující, jak by měla být placená dovolená rozdělena mezi rodiče. Respondenti přitom byli vyzváni, aby si představili rodinu s dítětem v předškolním věku a odpověděli, jak by si měli oba rodiče rozdělit rodičovskou dovolenou. V tomto případě mohli dotazovaní vybírat z možností: 1) matka by si měla vybrat celou, otec žádnou, 2) matka by si měla vybrat většinu, otec jen malou část, 3) oba by si ji měli vybrat napůl, 4) otec by si měl vybrat většinu, matka jen malou část, 5) otec by si měl vybrat celou, matka žádnou.

Preferovaná délka mateřské/otcovské a rodičovské dovolené

Tabulka č. 2 dokumentuje, že v evropských zemích existují zcela rozdílné prefe-

Tabulka č. 2: Preferovaná délka rodičovské dovolené v měsících v %

	ČR		Slovensko		Rakousko		Německo		Polsko		Španělsko		Švédsko		Francie	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
0	1,0	3,8	0,8	1,6	7,0	9,6	4,8	8,3	1,3	0,5	4,2	6,9	4,0	6,5	14,0	16,9
1–5	0,0	0,0	0,9	0,7	1,4	1,1	3,3	7,5	7,0	6,4	14,5	15,3	0,9	1,1	6,6	12,4
6	1,7	1,2	0,1	0,8	1,9	1,6	7,7	11,2	12,5	13,0	19,2	22,0	3,4	5,4	20,4	18,4
7–11	0,0	0,5	0,7	0,1	0,1	0,4	2,4	1,6	2,2	1,9	6,7	5,9	1,6	3,0	3,2	3,3
12	3,9	4,5	3,1	5,4	6,6	8,5	43,8	36,2	43,9	48,3	35,9	27,0	30,4	37,4	25,2	22,6
13–23	1,0	1,6	0,6	1,9	4,0	3,0	6,5	7,4	3,0	4,3	3,5	2,8	30,9	24,2	3,1	2,4
24	14,5	17,1	13,7	14,8	24,1	26,2	16,5	15,5	11,0	12,2	6,3	7,3	22,1	16,0	10,6	11,7
25–35	2,4	2,5	1,9	4,2	4,6	6,4	0,3	0,5	0,9	0,0	0,0	0,2	0,4	0,4	0,3	0,8
36	41,1	36,9	50,8	50,0	34,7	30,3	14,2	10,0	16,4	11,4	4,4	3,9	4,7	4,1	16,3	10,1
37+	34,4	32,0	27,5	20,4	15,6	13,0	0,6	1,9	1,8	2,1	5,4	8,8	1,6	1,9	0,5	1,4
Průměr	37,4	35,4	38,0	35,6	29,1	28,0	16,6	15,1	17,1	15,9	13,8	15,4	17,4	15,8	13,9	12,2

Zdroj: ISSP 2012, vážená data

rence ohledně délky placené mateřské/otcovské a rodičovské dovolené a že podpora dlouhé rodičovské dovolené je v České republice (ale i na Slovensku) stále velmi silná. V obou zemích přibližně tři čtvrtiny respondentů uvedly, že by rodiče měli mít možnost využít placené dovolené 36 měsíců či déle. Třetina dotázaných si přitom myslela, že rodičovská dovolená by měla být delší než tři roky. Naopak placenou rodičovskou dovolenou kratší než 2 roky podporoval jen každý desátý český respondent, jednorocní dovolenou podporovala jen 4 procenta dotázaných v České republice.

Česká (a slovenská) podpora systému dlouhých rodičovských dovolených se zdá být výjimečně silná i ve srovnání se sousedními státy. Jediným dalším státem, kde placené rodičovské uvolnění ze zaměstnání po dobu alespoň tři roky podporovala polovina respondentů, bylo Rakousko. Oproti tomu v Polsku či Německu vyjadřovali respondenti nejčastější podporu mateřské/otcovské či rodičovské dovolené v délce 12 měsíců, delší placené volno v souvislosti s péčí o dítě prefero-

vala jen přibližně třetina dotazovaných. Podpora více než tříleté rodičovské dovolené pak byla v těchto zemích mizivá (jako preferovaný stav ji naproti tomu uvedla třetina českých respondentů). V průměru nejkratší placené volno v souvislosti s péčí o dítě požadovali francouzští respondenti. Každý šestý se dokonce domníval, že rodiče by na žádné placené volno mít nárok neměli. Téměř třetina dotazovaných Francouzů se pak vyjádřila, že by nějaká rodičovská dovolená být měla, ale měla by být kratší 12 měsíců. S výjimkou Španělska ve všech zemích pozorujeme, že ženy mají tendenci upřednostňovat delší rodičovskou dovolenou než muži.

Tabulka č. 2 ukazuje, jak dlouhou rodičovskou dovolenou česká populace celkově preferuje, nezohledňovala však možnou heterogenitu postojů a případné socio-demografické rozdíly v preferované délce. Nabízí se tedy otázka, zda v českém případě podporu dlouhé rodičovské dovolené nalezneme ve všech sociálních skupinách. Z tohoto hlediska nás zajímá především to, zda ji nalezneme i mezi ženami v mladších věkových skupinách, kterých se tato

problematika nejvíce týká, a mezi ženami s vyšším vzděláním. V odborné literatuře se totiž předpokládá, že vysokoškolsky vzdělané ženy mají zájem o rychlejší návrat do zaměstnání, a to jak v důsledku vyšší potřeby seberealizace, tak i díky lepšímu příjmovému ohodnocení (Bartáková, 2008). Tabulka č. 3 proto zobrazuje preferovanou délku placené rodičovské dovolené podle vzdělání mezi ženami ve věku 25–44 let. V této tabulce rovněž rozlišujeme postoje žen s vysokoškolským vzděláním a ostatních v České republice, na Slovensku a v Rakousku.

Data ISSP za Českou republiku nepotvrzují, že by české vysokoškolačky měly zájem o výrazně kratší rodičovskou dovolenou. Tento výzkum naopak naznačuje, že podpora dlouhé rodičovské dovolené je velmi silná i mezi mladšími a vzdělanějšími ženami. Pouze 5 procent dotazovaných žen ve věkové skupině 25–44 let vyjádřilo přesvědčení, že dovolené - mateřská (otcovská) a rodičovská - by měly být kratší než dva roky. V případě kratších rodičovských dovolených nenalezneme rozdíly podle dosaženého vzdělání. Ženy s vyso-

Tabulka č. 3: Preferovaná délka rodičovské dovolené podle vzdělání v %, Česká republika, Rakousko, Slovensko, pouze ženy ve věku 25–44 let

	ČR			Slovensko			Rakousko		
	Nižší	Vysokoškolačky	Celkem	Nižší	Vysokoškolačky	Celkem	Nižší	Vysokoškolačky	Celkem
0	0,8	1,2	0,9	0,7	0,0	0,6	3,6	9,3	4,8
1–5	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	0,8	0,8	1,5	0,9
6	1,3	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,4	2,8	0,9
7–11	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	0,4	0,0	0,0	0,0
12	2,2	4,0	2,6	4,2	5,6	4,5	3,5	11,0	5,1
13–23	0,8	0,0	0,7	1,1	0,0	0,8	4,1	3,0	3,8
24	12,6	25,7	15,0	10,8	27,5	15,0	22,8	23,9	23,0
25–35	2,9	0,0	2,3	1,7	0,7	1,4	5,2	7,0	5,6
36	41,4	46,6	42,1	46,8	44,1	46,1	39,7	30,8	37,8
37+	38,0	22,5	35,4	33,7	20,5	30,4	20,0	10,7	18,0
N =	307	47	354	122	36	158	186	55	241

Zdroj: ISSP 2012, vážená data

koškolským diplomem se však odlišují v otázce rodičovských dovolených delšího trvání. Zatímco se 79 procent žen bez vysokoškolského vzdělání domnívalo, že by rodičovská měla být tři roky a déle, mezi vysokoškolačkami se tak vyjádřilo 69 procent. Ještě větší rozdíl je, pokud se zaměříme na rodičovské dovolené delší než 3 roky (22 procent vysokoškolaček oproti téměř 40 procentům žen bez vysokoškolského vzdělání).

Velmi podobnou situaci nalezneme i na Slovensku, kde je podpora kratších rodičovských dovolených mizivá bez ohledu na dosažené vzdělání, byť vzdělanější ženy častěji než jejich méně vzdělané protějšky volily dvouletou rodičovskou dovolenou. V Rakousku se projevily rozdíly mezi vysokoškolačkami a ostatními především v tom, že vzdělanější ženy si častěji myslí, že by žádná placená mateřská/rodičovská dovolená být neměla. Mezi ženami, které se domnívaly, že nějaká placená rodičovská dovolená by být měla, však byly vzdělanostní rozdíly velmi malé. Z dat ISSP 2012 se tak zdá, že v těchto středoevropských zemích vzdělání příliš nediferencuje a podpora relativně dlouhých rodičovských dovolených je poměrně homogenní.

Znamená to tedy, že Středoevropané si myslí, že o děti by se mělo pečovat v rodině, zatímco v jiných částech Evropy vidí jako vhodnou i institucionální péči? Odpověď na tuto otázku je komplikovaná. Použitá data totiž naznačují, že postoje české a slovenské společnosti se neodlišují jen od států, ve kterých je dlouhodobá tradice sociálnědemokratického systému rodinné politiky, ale i od některých společností s tzv. konzervativně-pevninským či familistickým systémem. Jedním z vysvětlení může být, že otázka týkající se délky placené rodičovské dovolené fakticky neodpovídala na otázku, kdo má o předškolní dítě pečovat. Odpovědi totiž mohou vypovídat i o tom, nakolik respondenti očekávají intervence státní politiky do rodinného života.

V tabulce č. 4 jsou proto odpovědi na otázku „Lidé mají různé názory na péči o předškolní děti. Kdo by měl být tím hlavním, kdo tuto péči poskytuje?“ Pokud by

představy o ideální délce rodičovské dovolené odrážely (jen) názory na správnou formu péče o dítě, mohli bychom očekávat podobné pořadí zemí jako u otázky zjišťující délku rodičovské dovolené. Tomu však tak není. Data ISSP 2012 totiž ukazují, že v zemích, jako je Polsko a Španělsko, převládá názor, že právě rodina by měla být tím, kdo péči zajišťuje, byť v těchto zemích nebyla přílišná podpora dlouhých rodičovských dovolených. Tedy to, že si Poláci či Španělé ve srovnání s Čechy častěji myslí, že rodičovská dovolená by neměla být příliš dlouhá, neznamená, že podporují institucionální či jiné typy nerodinné péče. Naopak jsou častěji než Češi přesvědčeni, že by péči o dítě měla zajišťovat hlavně rodina. V České republice a Rakousku je podpora rodinné péči sice relativně vysoká, ale nižší než ve zmíněných zemích. Na druhé straně stojí Švédsko, kde jen každý desátý dotázaný odpověděl, že péče by měla být poskytována především rodinou. Ze sledovaných zemí se odlišují i respondenti z Francie, kteří vyjadřují významnou podporu pro péči soukromých subjektů (chůvy, soukromé školky etc.).

Preferovaná forma rodičovské dovolené

Tabulka č. 5 přináší informace o tom, jak by rodičovská dovolená měla být rozdělena mezi oba rodiče. Vzhledem k tomu, že pouze 7 respondentů ve všech analyzovaných zemích odpovědělo, že by celou mateřskou (otcovskou) a rodičovskou dovolenou měl čerpat otec, spojili jsme poslední dvě kategorie (tj. většinou otec, vždy otec) do jedné. I v tomto případě se čeští a slovenští respondenti výrazně odlišovali od ostatních tím, že zásadně upřednostňovali, aby na mateřskou/rodičovskou dovolenou nastupovala matka. Zároveň však platí, že postoje byly v tomto případě více heterogenní než u délky rodičovské dovolené. Z oslovených Čechů a Slováků tak přibližně 70 procent odpovědělo, že s dítětem by měla zůstat doma především matka. Další pětina respondentů se domnívala, že by matka měla vyčerpat většinu dovolené a otec jen krátké období (rozdíl mezi pohlavími nejsou statisticky signifikantní). Přesvědčení, že rodi-

čovská dovolená by měla být dělena rovným dílem mezi matku a otce, pak zastávala jen desetina českých respondentů. Silnou podporou tomu, že rodičovskou dovolenou má čerpat žena, se naše společnost (spolu se Slovenskem) výrazně odlišuje od ostatních zkoumaných zemí. Pro srovnání můžeme uvést, že v Německu či ve Francii vyjadřovala podporu rovnému sdílení rodičovské dovolené polovina dotazovaných a ve Švédsku dokonce 70 procent. Byť ani v tomto případě v českém vzorku nenalezneme statisticky významné rozdíly mezi vysokoškolačkami a ženami s nižším vzděláním, data přesto naznačují trend, že sdílení rodičovské dovolené dáváji přednost spíše ženy s vyšším vzděláním. Podobné výsledky vycházejí i z dat zkoumajících jednotlivé typy rodin z roku 2010.

Multinomiální regrese

Za preferencemi ohledně délky rodičovské a mateřské dovolené se může skrývat celá řada důvodů. V následujícím kroku jsme proto odhadli multinomiální regrese se dvěma závisle proměnnými, a to preferovanou délkou rodičovské dovolené a postojem k rozdělení této doby mezi oba partnery, které řadu intervencí proměnných kontrolují. Zaměřujeme se přitom na tři středoevropské země: Českou republiku, Slovensko a Rakousko. Důvody k tomu, že vybíráme jen tři země, jsou dva. Zaprvé, z českého hlediska je zajímavé porovnávat postoje naší populace s postoji v zemích, jejichž sociální systémy jsou zakotveny ve společné tradici, ale které se postupně rozrůznily. Zvláště zajímavé je pak srovnání s Rakouskem, které se od této společné tradice v posledních letech patrně nejvíce odklání a investuje do rozvoje zařízení pro děti do tří let věku. Nabízí se tak otázka, zda faktory ovlivňující postoje k rodičovské dovolené jsou v této zemi jiné než v českém či slovenském případě. Druhý důvod pro výběr těchto tří zemí je technického rázu. Vzhledem k tomu, že podpora dlouhé rodičovské dovolené je v ostatních zemích poměrně nízká, nelze v nich použít stejnou dělicí hranici mezi krátkou a dlouhou rodičovskou dovolenou a závislá proměnná by musela

Tabulka č. 4: Kdo má být tím hlavním, kdo zajišťuje péči o předškolní děti, v %

	ČR		Slovensko		Rakousko		Německo		Polsko		Španělsko		Švédsko		Francie	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Rodina	58,0	53,7	46,8	44,7	59,0	62,0	37,6	44,6	74,9	79,9	62,5	64,7	10,0	10,9	29,4	35,9
Vláda (obec)	36,6	41,2	49,2	53,1	28,7	29,8	45,1	41,6	14,5	13,3	31,2	29,0	82,2	82,9	16,2	16,8
Soukromé subjekty	2,9	2,6	2,1	1,2	7,9	5,7	11,0	6,1	9,0	5,5	3,1	3,1	7,0	4,9	45,0	39,3
Jiné*	2,5	2,5	1,9	1,0	4,4	2,4	6,4	7,6	1,6	1,4	3,3	3,3	0,8	1,3	9,3	8,1

* Například zaměstnavatelé, charitativní organizace, církve
Zdroj: ISSP 2012, vážená data

Tabulka č. 5: Kdo má čerpat rodičovskou dovolenou, v %

	ČR		Slovensko		Rakousko		Německo		Polsko		Španělsko		Švédsko		Francie	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Matka celou	67,1	71,7	66,0	71,3	36,5	40,7	13,1	18,4	29,2	36,2	29,2	37,4	0,6	2,2	12,4	17,0
Matka většinu, otec jen malou část	22,7	19,3	23,9	18,9	41,2	38,4	35,0	34,9	34,0	33,0	34,3	32,8	28,8	27,6	36,1	39,7
Matka i otec napůl	9,8	8,6	9,1	9,4	22,0	20,7	51,5	45,7	36,3	30,4	36,3	29,4	70,4	69,8	51,1	43,2
Otec většinu + otec celou	0,3	0,5	1,0	0,4	0,4	0,1	0,4	1,0	0,5	0,4	0,2	0,4	0,2	0,5	0,4	0,1
N=	1636		1044		985		1440		1012		2246		886		1727	

Zdroj: ISSP 2012, vážená data

být založena na jiných kategoriích (které by nebylo možné uplatnit ve středoevropských zemích)⁹. Multinomiální regrese nám pomohou určit, nakolik názory na délku rodičovské dovolené souvisí se sociodemografickými charakteristikami (vzděláním, věkem, přítomností partnera a dítěte v domácnosti) a postoji (konkrétně souhlasem s tím, že předškolní dítě trpí, pokud matka pracuje). Modely odhadujeme nejdřív pro všechny ženy bez ohledu na věk, potom vybíráme respondentky ve věku 25-44 let.

První regresní modely analyzovaly preferovanou délku rodičovské dovolené a rozlišovaly tři kategorie: méně než 36 měsíců, 36 měsíců, déle než 36 měsíců (viz tabulku č. 6). Srovnávací kategorie byla rodičovská dovolená dlouhá 36 měsíců. Tabulka č. 6 ukazuje, že hodnoty ovlivňují postoje k ideální délce rodičovské dovolené v české a rakouské společnosti, nikoliv však na Slovensku. V Rakousku přitom liberálnější ženy (tj. ženy, které si myslí, že dítě pracující matky netrpí) častěji podporují rodičovskou dovolenou kratší než 3 roky, tj. domnívají se, že by neměla trvat celé tři roky. Zdá se přitom, že hodnotová orientace je v rakouském prostředí klíčová a ostatní sociodemografické charakteristiky nehrají příliš velkou roli. Tedy, v rakouském prostředí preferovaná délka rodičovské dovolené opravdu odráží představy o vhodné formě péče o malé děti. Tento závěr přitom platí jak u vzorku všech žen, tak u žen v reprodukčním věku. Naproti tomu v Čechách se vztah mezi hodnotami a preferovanou délkou rodičovské dovolené projevuje jen tehdy, pokud pracujeme s celým vzorkem (navíc v opačném než očekávaném směru). Mezi mladšími českými ženami však už hraje roli jen to, zda mají nezletilé dítě v domácnosti, nikoliv jejich představy o tom, co je pro dítě dobré. Pokud totiž děti mají, podporují rodičovskou dovolenou delší než tři roky výrazně častěji než bezdětné bez ohledu na to, co si myslí o důsledcích zaměstnání matky pro dítě. Na Slovensku se pak zdá hrát jistou roli vyso-

Tabulka č. 6: Multinomiální regrese se závislou proměnnou délka rodičovské dovolené (srov. kategorie 36 měsíců), ženy

	Česká republika		Slovensko		Rakousko	
	Všechny	25-44 let	Všechny	25-44 let	Všechny	25-44 let
35 měsíců nebo kratší (srov. 36 měsíců)						
Vzdělání (srov. nižší) Vysokoškolské	1.10	1.00	1.73*	1.89	1.05	1.50
Věk	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.97
Žijící s partnerem	0.95	0.74	0.87	0.79	0.97	1.02
Děti v domácnosti (srov. bez dětí)						
Min. 1 předškolní	0.48*	0.59	1.21	0.75	0.71	1.10
Pouze děti ve školním věku	0.68	0.61	1.42	0.96	0.58*	0.77
Dítě trpí (rozhodný souhlas) +						
Spíš souhlasí	0.51*	0.57	1.42	0.68	1.53	2.12
Ani, ani	0.61	0.52	2.23	0.78	2.35**	4.03*
Spíš nesouhlasí	0.47*	0.40	1.24	0.74	2.90***	4.87**
Rozhodně nesouhlasí	0.57	0.56	1.38	1.52	2.90**	4.59*
37 měsíců nebo delší (srov. 36 měsíců)						
Vzdělání (srov. nižší) Vysokoškolské	0.53*	0.51	0.65	0.64	0.71	0.71
Věk	1.01	1.04	0.99	0.97	0.98*	0.97
Žijící s partnerem	1.01	1.17	0.92	0.58	0.97	0.71
Děti v domácnosti (srov. bez dětí)						
Min. 1 předškolní	1.53	2.35*	1.10	1.29	0.40	0.48
Pouze děti ve školním věku	1.65*	2.17*	1.68	2.33	0.84	0.84
Dítě trpí (rozhodný souhlas) +						
Spíš souhlasí	0.50*	0.85	1.37	1.46	0.69	0.51
Ani, ani	0.37**	0.87	1.33	1.43	0.52	0.64
Spíš nesouhlasí	0.39**	0.58	1.00	1.23	0.32*	0.38
Rozhodně nesouhlasí	0.71	1.14	0.82	1.22	0.31	0.37

Zdroj: ISSP 2012

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

+ Předškolní dítě pracující matky trpí

koškolské vzdělání ženy, kdy vzdělanější ženy vyjadřují vyšší podporu rodičovské kratší tří let. Je však nutné podotknout, že tento vztah nenalezneme u žen v reprodukčním věku.

Druhá sada regresních modelů odhadovala preferovanou formu rodičovské dovolené a rozlišovala rovněž tři možnosti: celou čerpá matka, většinu čerpá matka, ostatní (viz tabulku č. 7). Srovnávací kategorií je situace, kdy celou rodičovskou dovolenou čerpá matka. Data ISSP naznačují, že vysokoškolské vzdělání ovlivňuje představy o tom, kdo má čerpat rodičovskou dovolenou, pouze na Slovensku a v Rakousku, nikoliv v České republice. Ukazuje se totiž, že slovenské a rakouské vysokoškolačky výrazně častěji než ženy s nižším vzděláním vyjadřují podporu názoru, že otec i matka by měli péči sdílet. Naproti tomu české vysokoškolačky se v tomto ohledu nezdají být o moc „modernější“ než je-

jich méně vzdělané protějšky. V českém prostředí se zdá hrát roli pouze věk ženy, kdy mladší respondenty vyjadřovaly liberálnější postoje. Na závěr můžeme ještě upozornit na zajímavost, že v Rakousku sdílenou péči mezi otcem a matkou podporují především ženy, které žádné malé dítě nemají.

Závěr

Data ISSP z roku 2012 naznačují, že Češi a Slováci mají v mezinárodním srovnání poměrně výjimečné postoje vůči placené rodičovské dovolené a že jejich podpora relativně dlouhému placenému pobytu mimo pracovní trh je v našich zemích v podstatě univerzální. Navíc se zdá, že především v českém prostředí podporují delší rodičovskou dovolenou ty ženy, které mají děti. Tato česko-slovenská „výjimečnost“ se obvykle vysvětluje jako historický důsledek rakousko-uherského na-

stavení předškolní péče, díky němuž vznikla kulturní hranice rozlišující děti do tří let věku a starší. Naše analýzy dat ISSP 2012 však naznačují, že situace i její interpretace je výrazně složitější.

Zprvce, představy o přirozené tříleté hranici byly v minulosti sdílené v řadě zemí kontinentální Evropy. V dalších evropských zemích, včetně Rakouska i Francie, podle jejíhož příkladu byl rakousko-uherský systém vytvořen, však k určitým posunům došlo přinejmenším ve srovnání s českou a slovenskou společností. Čechům a Slovákům se však zdá systém dlouhých rodičovských dovolených vyhovovat, přestože se tyto společnosti v mnoha jiných ohledech rychle liberalizovaly a modernizovaly. Podpora radikálnějšího zkracování rodičovských dovolených není silná ani u vysokoškolaček jako potenciálně nejliberálnější skupiny žen. Jen mizivý podíl z nich si myslí, že by měla být rodičovská dovolená kratší než 2 roky (pro srovnání - v Rakousku to byla více než čtvrtina). Jedním z možných vysvětlení je, že tyto ženy mají relativně vyšší jistotu zaměstnání, díky čemuž nevidí dlouhé přerušování své pracovní dráhy jako problém. Některé starší výzkumy opravdu naznačují, že tři čtvrtiny vysokoškolaček považovaly svůj návrat do zaměstnání po rodičovské dovolené za bezproblémový oproti polovině žen s nejnižším vzděláním (Bartáková, 2009: 183).

Zadruhé, názory na délku rodičovské dovolené se v odborné literatuře tradičně spojují s představami o tom, jakou péči malé dítě potřebuje. Často se pak víceméně automaticky očekává, že existuje úzké spojení mezi preferovanou délkou rodičovské dovolené a postoji k institucionální péči o nejmenší. Jinými slovy, očekává se, že pokud lidé nepodporují dlouhou rodičovskou dovolenou, znamená to, že považují institucionální péči za vhodnou. Data ISSP však naznačují, že tomu tak není. Jak jsme ukázali, ve Španělsku a Polsku, kde se klade nejvyšší důraz na roli rodiny v předškolní péči, 70–80 % respondentů označilo na vhodný model rodičovské dovolené v rozmezí 0–12 měsíců. Zdá se tak, že se v těchto postojích neodráží ani tak představy o tom, co je dobré pro dítě (či pro matku), ale spíše představy o tom, co by stát měl - nebo je ochotný - rodinám poskytnout.

Právě pokud se zaměříme na otázku, kdo by měl být tím hlavním, kdo by měl péči poskytovat, Češi a Slováci přestávají být tak výjimeční. Patří sice pořád ke spíše konzervativnějším národům kladoucím velký důraz na roli rodiny, avšak nikoliv mezi ty nejkonzervativnější. Jako relativně konzervativní se česká společnost nejeví ve srovnání se zeměmi jihoevropskými či střeoevropskými, ale pouze v porovnání se severozápadní Evropou. Určitou roli může hrát to, že v těchto zemích probíha-

Tabulka č. 7: Multinomiální regrese se závislou proměnnou kdo má rodičovskou dovolenou čerpat (srov. kategorie pouze matka), ženy

	Česká republika		Slovensko		Rakousko	
	Všechny	25–44 let	Všechny	25–44 let	Všechny	25–44 let
Především matka (srov. pouze matka)						
Vzdělání (srov. nižší) Vysokoškolské	0.85	1.09	2.13**	6.43***	2.66**	4.07**
Věk	0.98***	1.00	0.99	1.15**	0.99	0.97
Žijící s partnerem	1.03	0.88	0.97	0.58	0.91	0.68
Děti v domácnosti (srov. bez dětí)						
Min. 1 předškolní	0.76	0.84	1.07	2.24	0.59	0.86
Pouze děti ve školním věku	0.94	1.17	0.94	0.59	1.08	1.44
Dítě trpí (rozhodný souhlas) +						
Spíš souhlasí	1.54	1.43	1.48	0.43	2.21**	1.17
Ani, ani	1.06	1.10	1.11	0.30	2.80**	0.96
Spíš nesouhlasí	1.68	2.20	1.76	0.69	2.14*	0.80
Rozhodně nesouhlasí	0.74	0.77	1.37	0.17*	1.84	0.89
Matka i otec (srov. pouze matka)						
Vzdělání (srov. nižší) Vysokoškolské	1.18	2.11	1.27	4.88*	1.99	0.95
Věk	0.97**	1.04	0.98	1.05	0.98**	0.93
Žijící s partnerem	0.70	0.61	0.77	0.86	0.87	0.82
Děti v domácnosti (srov. bez dětí)						
Min. 1 předškolní	0.85	0.82	1.93	1.96	0.32**	0.31*
Pouze děti ve školním věku	0.85	0.80	1.10	1.24	0.67	0.74
Dítě trpí (rozhodný souhlas) +						
Spíš souhlasí	0.56	0.39	0.89	0.34	1.43	1.95
Ani, ani	0.30**	0.44	1.14	0.44	1.81	2.23
Spíš nesouhlasí	0.43*	0.33	2.03	1.85	1.31	1.78
Rozhodně nesouhlasí	0.55	0.34*	1.16	0.00	1.60	0.93

Zdroj: ISSP 2012

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

+ Předškolní dítě pracující matky trpí

la postupná „emancipace“, kdy ženy pozvolna přecházely od modelu žena-matka k ženám zapojeným do pracovního procesu, zatímco v bývalém Československu byly ženy již od padesátých let minulého století nuceny z ekonomických důvodů kombinovat zaměstnání s péčí o rodinu, často zmiňované jako dvojí zatížení. Současné mladší ročníky tak mohou reagovat na komplikovanější situaci svých matek, a proto preferovat alespoň v obdobích, kdy jsou potomci nejmladší, jen práci v domácnosti. Z období socialismu také patrně přetrvávají negativní postoje k jeslím.

Opravdu výjimeční jsou tak Češi a Slováci obou pohlaví zvláště v přesvědčení, že rodičovskou dovolenou by měly čerpat matky. Multinomiální logistická regrese přitom naznačuje, že tento postoj je v podstatě univerzálně rozprostřený po společnosti bez ohledu na vzdělání, představy o pracujících matkách či přítomnost dítěte v domácnosti. Otázkou je, zda české ženy nepovažují dlouhou rodičovskou dovolenou za jisté privilegium. Ačkoliv české matky s dětmi do tří let vykazují jednu z nejnižších ekonomických aktivit v Evropě, ženy se staršími dětmi mají naopak jednu z nejvyšších ekonomických aktivit, a to často na plný úvazek. Navíc je třeba připomenout, že pracovní aktivita žen byla v minulých generacích často vynucena nastavením socialistického pracovního trhu. Dnešní mladé ženy tak možná vítají několikaleté přerušení své pracovní dráhy s vědomím, že to je jediné období, kdy nemusí těžce balancovat mezi požadavky rodiny a zaměstnání.

Na závěr je třeba výsledky zasadit i do současné diskuse o vztahu mezi preferovanou délkou rodičovské dovolené a skutečnou délkou rodičovské dovolené, dostupností zařízení péče o nejmenší děti, ale i flexibilitou pracovního trhu. V těchto diskusích často zaznívá argument, že preference odrážejí realitu a že lidé své preference přizpůsobují podmínkám a tomu, co je dostupné. Tedy, že nedostatek zařízení péče o nejmenší a neflexibilní pracovní trh vytváří podmínky, v nichž je skloubení zaměstnání a péče o děti tak náročné, že matky raději dávají přednost tomu zůstat doma. Naše data naznačují, že jistým způsobem to platit může, ale že situace je výrazně složitější. Na jednu stranu opravdu platí, že v zemích s dlouhou rodičovskou dovolenou lidé vyjadřují dlouhé rodičovské dovolené podporu. Zdá se tedy, že lidé považují za normální to, na co jsou zvyklí (byť nemůžeme určit, co je příčina a co následek). Na druhou stranu je však třeba připomenout, že korelace mezi skutečnou délkou rodičovské dovolené a preferencemi není dokonalá. Například více než 60 procent německých a 40 procent švédských žen vyjádřilo podporu kratší rodičovské dovolené, než jakou v současnosti jejich země nabízí. Situace je však především kompli-

kovaná tím, že preference ohledně rodičovské dovolené neodrážejí jen postoje vůči péči o děti, ale i postoje vůči roli státu. Preference kratší rodičovské dovolené tak nemusí automaticky znamenat, že si lidé myslí, že by péče o nejmenší neměla zůstat v rukou rodiny. Naše data naopak naznačují, že v zemích, kde je nejvyšší důraz na roli rodiny a v nichž si nejvíce respondentů myslelo, že péče o předškolní děti je záležitostí rodiny (Španělsku a Polsku), převažovala jednoznačná podpora krátkých rodičovským dovoleným. Jinými slovy, naše data naznačují, že preference ohledně rodičovské dovolené nelze redukovat pouze na trade-off mezi rodičovskou dovolenou a institucionální péčí, ale vstupuje do nich představa o roli státu samotného.

- 1 Text vznikl za podpory projektu GA ČR GA14-15008S Měníci se hodnoty práce a zaměstnání.
- 2 Více viz ČSÚ 2014 (dostupné na https://www.czso.cz/documents/10180/20554223/130069-14_4.pdf/a5bbb34a-133b-4170-a587-4e6d55c3fbbb?version=1.0)
- 3 V této době přitom náleželo rodiči tříleté uvolnění ze zaměstnání a rodičovský příspěvek bylo možné pobírat po dobu 4 let.
- 4 Pro zjednodušení zde uvádíme u všech států jen základní pravidla - tedy případy, kdy se jedná o jednočetné porody bez dalších zdravotních či jiných komplikací. Dále se hovoří jen o zaměstnaných rodičích, kteří si platili po určité období pojištění (délka a výše se liší podle regionu a dalších okolností).
- 5 Pokud se žena rozhodne změnit dobu pobírání až po prvním půlroce, je jí v druhém období vypláceno 60 % mzdy.
- 6 Doba vypláčení se může prodloužit až na 36 měsíců, pokud je v rodině více dětí (Michoň, Kotowska, Kurowska, 2014).
- 7 Žena 2 týdny před a po porodu nesmí chodit do práce, ale nemusí si vybrat rodičovský příspěvek (viz Duvander, 2014).
- 8 Teoreticky tedy mohou rodiče zůstat doma až do třetích narozenin, pokud nejprve vyčerpají neplacenou část a pak následuje placená rodičovská (78 % platu). V praxi se to však nepoužívá.
- 9 V regresních modelech rozlišujeme 3 možné délky rodičovské dovolené: méně než 36 měsíců, 36 měsíců a delší než 36 měsíců. V Německu, Polsku, Švédsku a Francii však do poslední kategorie spadají méně než 2 procenta respondentů. Alternativní rozdělení, které by předěl posouvalo na nižší úroveň, by však bylo problematické ve středoevropských zemích, kde je podpora krátkých rodičovských dovolených velmi nízká.

Literatura:

- Bartáková, Helena. 2008. „Problémy přechodu žen na trh práce po rodičovské dovolené.“ Pp. 175-206 in Sirovátka, Tomáš and Ondřej Hora (eds.). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: FFS MUNI.
- Blum, Sonja and Daniel Erler. 2014. „Germany country note“ in Peter Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Český statistický úřad. 2014. *Porodnost a plodnost*. Dostupné na https://www.czso.cz/documents/10180/20554223/130069-14_4.pdf/a5bbb34a-133b-4170-a587-4e6d55c3fbbb?version=1.0.
- Dudová, Radka and Hana Hašková. 2010. „Diskursy, instituce a praxe péče o děti do tří let ve francouzsko-české komparativní perspektivě“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 12 (2): 36-46.
- Duvander, A.-Z., A., L. Hass and C. P. Hwang. 2014. „Sweden country note“ in Peter Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Escobedo, A., G. Meil and I. Lapuerta. 2014. „Spain country note“ in Peter Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Fagnani, J., D. Boyer and O. Thévenon. 2014. „France country note“ in Peter Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Gerbery, Daniel. 2014. „Slovak Republic country note“ in Peter Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Hašková, H., S. Saxonberg and J. Mudrák. 2012. *Péče o nejmenší. Boření mýtů*. Praha: Slon.
- Höhne, Sylva. 2008. „Rané fáze rodičovství - péče o děti ve vybraných evropských zemích“ in A. Křížková., R. Dudová, H. Hašková, H. Maříková and Z. Uhde (eds.) *Práce a péče*. Praha: Slon.
- Höhne S., V. Kuchařová, K. Svobodová, A. Šťastná, L. Žáčková. 2010. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. Praha: VÚPSV, v.v.i.,
- Kališková, Klára. 2012. „Pracovní motivace českých žen a ekonomické dopady daňového a sociálního systému.“ *Fórum sociální politiky* 6: 9-17.
- Kocourková, Jiřina. 2006. „Proč a jaká rodinná politika v ČR“ Pp. 139-157 in Kocourková, Jiřina and Ladislav Rabušic (eds.) *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Kocourková, Jiřina. 2014. „Czech Republic country note“ in P. Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Křížková, Alena and Marta Vohlídalová. 2009. „Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45:31-60.
- Matějčková, Barbora and Jana Paloncycová. 2003. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I*. Praha: VÚPSV.
- MISSOC 2015 dostupné na <http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp> 9.2.2015
- Michoň, P., I. E. Kotowska and A. Kurowska. 2014. „Poland country note“ in Peter Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- OECD. 2011. *Maternal employment rates compared to female employment rates*. Staženo 3/10/2014 z <http://www.oecd.org/social/soc/oecdfamilydatabase.htm>.
- Patančoková, Michaela. 2009. „Neplnohodnotné matky? Imperativ dobré matky a participácia matiek maloletých detí na trhu práce.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45:61-88.
- Rille-Pfeiffer, Christiane and Helene Dearing. 2014. „Austria country note“ in Peter Moss (ed.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Sirovátka, Tomáš. 2006. „Rodina a reprodukce versus zaměstnání a role sociální politiky“ Pp 77-112 in Sirovátka, Tomáš (ed.) *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: FSS MUNI.
- Sirovátka, Tomáš and Helena Bartáková. 2008. „Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky.“ Pp. 63-96 in Sirovátka, Tomáš and Ondřej Hora (eds.). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: FFS MUNI.
- Valentová, Marie. 2009. „Přerušení účasti na trhu práce z důvodu péče o děti a subjektivní vnímání jejich důležitosti.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 10:29-41.
- Valentová, Marie. 2006. „Postoje k opatření týkajícím se rodiny a rovnováha pracovního a rodinného života (mezinárodní srovnání)“ Pp. 165-202 in Sirovátka, Tomáš (ed.) *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: FSS MUNI.

- tional Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupné na http://www.leavenetwork/lp_and_r_reports/
- Autorky působí v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR.